

مجله حقوق قرم

دوره ۹ - شماره ۲۷ - بهار ۱۴۰۵

- بار اثبات دعوا در داوری تجاری بین المللی
همایون مافی، مانده اصغرزاده
تحلیل رویه احراز صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی جهت رسیدگی به ازدواج اجباری
محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، پوریا ابراهیم زاده
بازاندیشی حقوقی در استفاده از هوش مصنوعی برای اجرای مجازات حبس در ایران و نظام های حقوقی مختلف
امیررضا محمودی، آتوشا ظفری کوره تاش
حقوق فدراسیونی در فوتبال: رویکرد نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه، انگلستان، آرژانتین، برزیل، اسپانیا و کلمبیا
بهنام نورزاده
تعارض آیین نامه ماده سوم قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول با قوانین و اصول حقوقی
اکبر ایمان پور، سه‌نند نجادى ایجادکار
شخصیت مجرمانه و رابطه آن با مجازات موثر
مریم بهمنی، مصطفی کرمی پور
چالش‌ها و موانع تفسیر قراردادها در حقوق ایران
فرزین یزدان پناه، محمدرضا نصیری
تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی
علیرضا درائی، سیدابراهیم مرتضوی، امیرحسین ابوالحسنی
طلاق به درخواست زن در نظام حقوقی ایران
محمد احمدی، حلما سادات ذریه کرمانشاهی
ماهیت کیفری قرعه کشی های آنلاین در حقوق ایران
محمدحسین حاجب، زهرا ربانی، رویا آسیایی
قرارداد بیع متقابل در نظام حقوقی ایران
صادق محبی، محمدعلی جهانی
ویژگی ها و خصوصیات جرائم سایبری در نظام کیفری ایران
سیده الهه بابونکی
بررسی حق اشتغال زنان در حقوق بین الملل
حبیب اله عبدالله پور، سما خدایاری
اثرگذاری اقدامات تأمینی و تربیتی در بازا اجتماعی شدن بزهکاران نوجوان؛ نمونه پژوهی مجتمع قضایی شهید فهمیده
لیلا احدی
مقابله به مثل در قرآن کریم و جایگاه آن در سیاست کیفری اسلامی
رژین مسعودی، جمال رضایی حسین آبادی
واکاوی حقوقی ساختار نظارتی بازار غیرمتشکل پولی در ایران: از ابهامات مفهومی تا چالش‌های تقنینی و اجرایی
علی بابایی
تأثیر نهادهای مستقل بین المللی بر کارآمدی تحریم ها در حقوق تجارت بین الملل
الهه قربان کریمی
بر مدار مصلحت عالیه کودک؛ تحلیل حضانت با رویکرد حقوقی، فقهی و روان‌شناختی تا شناخت خلاهای تقنینی
مونا کمیلی
بازپروری حقوق بشردار و محدودیت های آن در نظام کیفری ایران
امین رضا بهار فلامرزی
تحلیلی بر مسئولیت محض مدنی در حوادث صنایع شیمیایی؛ مطالعه موردی واحدهای تولید متانول ایران
محمد جوکار، ساسان وزین پور
آسیب شناسی مجازات سالب حیات در حقوق کیفری ایران
محمدرضا رضائی
اجرای مقررات ملی شدن اراضی در خصوص اراضی وقفی با تاکید بر رویه قضایی
اسماعیل چوگانی
سیاست کیفری بین‌المللی در قبال نسل کشی: تحلیل تطبیقی در دادگاه‌های کیفری بین‌المللی
علی هادیان حقیقی، صابر سیاری زهان
تحلیل جرم شناختی کولبری در مناطق مرزی ایران و مقایسه آن با قاچاق کالا
مرتضی هاشم پور
چالش ها و آسیب های حقوقی موسسات اعتباری غیرمجاز در نظام پولی ایران
امین امینی نژاد
تأثیر اختلال کارکرد قشر پیش‌پیشانی بر مسئولیت کیفری در جرم قتل عمدی
حمید غیاثی، مهدی شعبان زاده
هوش مصنوعی و حق بر محاکمه عادلانه در پرتو قانون اساسی ایران
پوریا ژولیده
تأثیر مخارج و پدیده دولت بر رشد بازار سهام در ایران
راضیه جنتی نژاد
جایگاه نهاد طرف معامله مرکزی در معاملات فرامرزی و تأثیر آن بر اصل نسبی بودن قراردادهای حقوق ایران، اروپا و ایالات متحده آمریکا
عارفه قاسم زاده ده آبادی
راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرائم سایبری
احمد پدیدار

The Impact of Prefrontal Cortex Dysfunction on Criminal Responsibility in the Crime of Intentional Murder

Hamid Ghiasi

PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran (Corresponding Author)

Mehdi Shaban Zadeh

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran

تأثیر اختلال کارکرد قشر پیش پیشانی بر مسئولیت کیفری در جرم قتل عمدی

حمید غیائی

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول)

ghiasihamid2018@gmail.com
<http://orcid.org/0009-0004-4218-6728>

مهدی شعبان زاده

استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران

mehdishabanzadeh@iaubushehr.ac.ir
<http://orcid.org/0000-0001-6841-8428>

Abstract

Significant advances in cognitive neuroscience over recent decades have fundamentally challenged traditional legal paradigms by raising profound questions regarding the foundations of criminal responsibility. One of the central issues in this field concerns the impact of neurocognitive impairments on criminal liability. The prefrontal cortex, as the core neural substrate responsible for emotion regulation, impulse control, planning, and moral judgment, plays a pivotal role in the psychological foundations of moral and legal responsibility. Employing a descriptive analytical approach and a library-based research method, this study examines how dysfunctions in different regions of the prefrontal cortex particularly the dorsolateral prefrontal cortex and the orbitofrontal cortex may weaken or disrupt the constituent elements of criminal intent and volition in the crime of intentional murder. The findings indicate that such dysfunctions can lead to diminished inhibitory control, impaired anticipation of consequences, and deficits in emotional processing, all of which constitute essential components of both general and specific criminal intents. An analysis of the Islamic Penal Code of 2013 demonstrates that although the Iranian criminal justice system does not explicitly refer to neuroscientific foundations, concepts such as reason and free will, as articulated in the provisions governing criminal responsibility, possess the capacity to be interpreted in light of contemporary neuroscientific findings. Ultimately, this article advocates a reconsideration of traditional criteria for assessing criminal intent and calls for greater attention to scientific evidence within the judicial decision-making process.

Keywords: Prefrontal Cortex, Criminal Responsibility, Intentional Murder, Neuroscience, Criminal Intent.

چکیده

پیشرفت‌های چشمگیر علوم اعصاب شناختی در دهه‌های اخیر، پارادایم‌های حقوقی سنتی را با پرسش‌های بنیادین مواجه ساخته است. از جمله این مباحث، تأثیر نارسایی‌های عصب شناختی در قلمرو مسئولیت کیفری است. قشر پیش پیشانی به‌عنوان کانون تنظیم هیجان، کنترل تکانه، برنامه‌ریزی و قضاوت اخلاقی نقش محوری در مبانی روانشناختی مسئولیت اخلاقی و حقوقی ایفاء می‌کند. این پژوهش با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی این مسئله می‌پردازد که اختلال در کارکرد نواحی مختلف قشر پیش پیشانی به‌ویژه ناحیه پیش پیشانی پشتی خارجی و ناحیه پیش پیشانی حدقوی چگونه می‌تواند مؤلفه‌های سازنده قصد و اراده مجرمانه در جرم قتل عمدی را تضعیف یا مخدوش نماید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که این اختلالات می‌توانند به کاهش ظرفیت بازداری، نقص در پیش‌بینی پیامدها و آسیب در پردازش هیجانی منجر شوند که همگی از عناصر ضروری تشکیل‌سوءنیت عام و سوءنیت خاص محسوب می‌گردند. تحلیل ماده‌های قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ آن است که اگرچه نظام کیفری ایران به صراحت به مبانی عصب شناختی اشاره نکرده، اما مفاهیمی مانند عقل و اختیار که در مقررات راجع به مسئولیت کیفری آمده، ظرفیت تفسیر بر مبنای یافته‌های علوم اعصاب را دارد. در نهایت، این پژوهش لزوم بازنگری در معیارهای سنتی ارزیابی قصد و توجه بیشتر به ادله علمی در فرایند دادرسی را پیشنهاد می‌نماید.

واژگان کلیدی: قشر پیش پیشانی، مسئولیت کیفری، قتل عمد، علوم اعصاب، قصد مجرمانه.

ارجاع:

غیاثی، حمید؛ شعبان زاده، مهدی؛ (۱۴۰۵)، تأثیر اختلال کارکرد قشر پیش‌پیشانی بر مسئولیت کیفری در جرم قتل عمدی، تمدن حقوقی، شماره ۲۷.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

حقوق کیفری به‌عنوان ابزار نظم بخشی اجتماعی، همواره بر پایه مفروضاتی درباره ماهیت انسان، از جمله وجود اراده آزاد و قوه عاقله برای تمیز نیک از بد، استوار بوده است. عناصر روان‌شناختی جرم، به‌ویژه قصد و علم، سنگ بنای مسئولیت کیفری در نظام‌های حقوقی مدرن و دینی محسوب می‌شوند. با این حال، انقلاب علوم اعصاب در عصر حاضر، این مفروضات فلسفی حقوقی را به چالش کشیده و پرسش‌های پیچیده‌ای را مطرح ساخته است: اگر رفتار مجرمانه ریشه در اختلالات کارکردی مغز داشته باشد، تکلیف مسئولیت اخلاقی و کیفری فرد چیست؟ در این میان، قشر پیش‌پیشانی^۱ به دلیل وظایف اجرایی کلیدی که بر عهده دارد، در کانون این بحث قرار گرفته است.

این پژوهش در پی آن است تا با تمرکز بر جرم قتل عمد به‌عنوان یکی از سنگین‌ترین جرائم که شدیدترین مجازات‌ها را به دنبال دارد به بررسی دقیق تأثیر اختلالات عصب‌شناختی قشر پیش‌پیشانی بر عناصر تشکیل‌دهنده مسئولیت کیفری پردازد و پیامدهای آن را در نظام حقوق کیفری ایران و اجرای عدالت تحلیل نماید.

1- PFC

۱- مبانی عصب حقوقی قشر پیش‌پیشانی

قشر پیش‌پیشانی بخشی از لوب پیشانی است که در انجام وظایف شناختی عالی، معروف به کارکردهای اجرایی نقش کلیدی دارد. این وظایف شامل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، حل مسئله، کنترل تکانه، تعدیل رفتار اجتماعی و پردازش هیجانات هستند. در بحث مسئولیت کیفری، دو ناحیه از قشر پیش‌پیشانی بیش از سایرین مورد توجه قرار می‌گیرند:

۱-۱- ناحیه پیش‌پیشانی پستی خارجی

این ناحیه عمدتاً با کارکردهای اجرایی سرد یا شناختی مرتبط است که مسئولیت‌های زیر را بر عهده دارد: اول- کنترل شناختی و بازداری پاسخ؛ توانایی متوقف کردن یک عمل تکانشی یا نامناسب. اختلال در این ناحیه منجر به تکانش‌گری و ناتوانی در مهار رفتارهای خشن می‌شود. دوم- حافظه کاری و برنامه‌ریزی: درگیر در نگهداری اطلاعات در ذهن و استفاده از آن‌ها برای هدایت رفتار آینده. نقص در این بخش می‌تواند به ناتوانی در پیش‌بینی عواقب خشونت‌بار یک عمل منجر شود. سوم- استدلال انتزاعی و انعطاف‌پذیری ذهنی: لازمه درک پیچیدگی موقعیت‌های اجتماعی و قضاوت اخلاقی است.

در یک مدل ساده، می‌توان گفت ناحیه پیش‌پیشانی پستی خارجی نقش مدیر اجرایی مغز را ایفاء می‌کند که تصمیم‌های منطقی می‌گیرد و رفتارهای هیجانی را تعدیل می‌نماید. اختلال در آن می‌تواند به از بین رفتن قوه ممیزه در معنای عرفی آن گردد.

۱-۲- ناحیه پیش‌پیشانی حد قوی

این ناحیه بیشتر با پردازش هیجانی و کارکردهای اجرایی گرم مرتبط است. قشر پیش‌پیشانی پلی بین سیستم‌های لیمبیک^۲ و مناطق شناختی بالاتر است. وظایف کلیدی آن عبارتند از: اول- ارزیابی پاداش و تنبیه: پیش‌بینی عواقب مثبت یا منفی یک عمل و یادگیری بر اساس آن. دوم- تنظیم هیجانات

اجتماعی: پردازش نشانه‌های اجتماعی، همدلی و احساس پشیمانی. آسیب به قشر پیش‌پیشانی اغلب با بی‌ثباتی هیجانی، پرخاشگری و بی‌توجهی به هنجارهای اجتماعی همراه است. سوم- قضاوت اخلاقی و تصمیم‌گیری در شرایط ابهام: این ناحیه در ارزیابی موقعیت‌های پیچیده اخلاقی که پاسخ روشنی ندارند، حیاتی است.

آسیب به قشر پیش‌پیشانی می‌تواند فرد را به سوی رفتارهای ضداجتماعی، تکانشی و فاقد درک مناسب از خطای اخلاقی عمل سوق دهد. از دیدگاه حقوقی، اختلال در این ناحیه مستقیماً بر اراده فرد تأثیر می‌گذارد، زیرا اراده صرفاً یک فرمان ذهنی نیست، بلکه حاصل تعادل پیچیده بین انگیزه‌های هیجانی و کنترل شناختی است.

۲- تأثیر اختلال قشر پیش‌پیشانی بر اراده و قصد مجرمانه

عنصر روانی جرم قتل عمد، در نظام حقوقی ایران مبتنی بر نظریه قصد است. قصد مجرمانه خود دارای دو جزء قصد فعل^۳ و قصد نتیجه^۴ یا علم به نتیجه می‌باشد. اختلال در کارکرد قشر پیش‌پیشانی می‌تواند هر یک از این مؤلفه‌ها را به شرح زیر مخدوش نماید:

اول- تضعیف قصد نتیجه و علم: قصد نتیجه مستلزم توانایی پیش‌بینی عواقب عمل است. نقص در ناحیه پیش‌پیشانی پستی خارجی می‌تواند ظرفیت فرد برای شبیه‌سازی ذهنی آینده و درک رابطه علیت بین عملش^۵ و نتیجه^۶ را تضعیف کند. به عبارت دیگر، فرد عمل را انجام می‌دهد اما درک جامعی از حتمیت یا احتمال بالای نتیجه مرگ‌بار ندارد. این حالت می‌تواند مشابه غفلت یا بی‌احتیاطی شدید باشد، اما منشأ آن شناختی عصبی است.

۳- عزم بر انجام عمل کشنده

۴- قصد سلب حیات از دیگری

۵- مثلاً ضربه با چاقو

۶- مرگ مجنی علیه

دوم- تحریف اراده و کنترل تکانه: اراده آزاد در بستر حقوقی، فرض می‌کند فرد گزینه‌های متفاوتی پیش رو دارد و می‌تواند برخلاف میل تکانشی خود عمل کند. اختلال در ناحیه پیش‌پیشانی پشتی خارجی و قشر پیش‌پیشانی ظرفیت بازداری پاسخ را به شدت کاهش می‌دهد. در مواجهه با یک محرک خشم‌آور، ممکن است مسیر عصبی منتهی به عمل خشونت‌بار به قدری سریع و قوی باشد که مسیرهای کنترل شناختی نتوانند آن را متوقف کنند. در این حالت، آیا می‌توان گفت قصد فعل به معنای عزم ارادی کامل وجود داشته است؟ یا این عمل بیشتر شبیه یک رفلکس پیچیده پاتولوژیک است؟

سوم- تأثیر بر انگیزه و قضاوت اخلاقی: قشر پیش‌پیشانی در تخصیص ارزش هیجانی به اعمال نقش دارد. آسیب به این ناحیه ممکن است باعث شود فرد درد و رنج دیگری را به درستی پردازش نکند یا ارتکاب خشونت را به‌عنوان یک گزینه قابل قبول یا حتی پاداش‌دهنده ارزیابی نماید، درحالی‌که یک فرد عادی از آن بیزار است. این امر سؤال‌برانگیز است که آیا قصد ناشی از یک سیستم ارزش‌گذاری معیوب، از همان کیفیت اخلاقی و حقوقی قصد یک فرد با مغز سالم برخوردار است؟

به‌طور خلاصه، اختلال قشر پیش‌پیشانی می‌تواند باعث شود رفتار مجرمانه نه محصول یک انتخاب آزاد و سنجیده، بلکه برآمده از یک نقص در مکانیسم‌های عصبی زیربنایی تصمیم‌گیری و کنترل رفتار باشد. این امر مستلزم بازتعریف دقیق‌تر مفاهیمی مانند قصد، علم و اراده در پرتو دانش جدید است.

۳- تحلیل اختلالات روانی در مسئولیت کیفری جرم قتل عمد در حقوق کیفری ایران

ماده ۱۴۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مشعر می‌دارد هرگاه مرتکب در زمان ارتکاب جرم دچار اختلال روانی بوده به نحوی که فاقد اراده یا قوه تمییز باشد مجنون محسوب می‌شود و مسئولیت کیفری ندارد. مفهوم جنون دارای گستره وسیعی است و این که آیا هر گونه نا هنجاری و اختلال روانی، مشمول عنوان جنون می‌شود یا خیر؟ مستلزم بررسی پزشکی قانونی و احراز آن از سوی مقام قضایی است. در هر حال همان‌گونه که به ذهن متبادر می‌شود، صرف داشتن اختلال روانی، موضوعیت ندارد و تنها در صورتی که منتهی به فقدان اراده یا قوای تمییز شود رافع مسئولیت کیفری

است. زیرا در بسیاری از موارد، مرتکب به‌رغم ناهنجاری روانی مانند اضطراب، وسواس، فوبیا و... در قصد مجرمانه و تشخیص ماهیت رفتار خود مشکلی ندارد که در این صورت مرتکب مجازات می‌گردد. با این حال، مفاهیمی مانند قصد و علم مفاهیمی ذهنی هستند که معمولاً از طریق قرائن و امارات خارجی استنباط می‌شوند.

رابطه با اختلال قشر پیش‌پیشانی: اگر بتوان از طریق ادله علمی معتبر^۷ اثبات کرد که مرتکب در زمان ارتکاب جرم، دچار اختلال کارکردی شدید در نواحی ناحیه پیش‌پیشانی پشتی خارجی یا قشر پیش‌پیشانی بوده است، می‌توان این استدلال را مطرح نمود: اول- در مقام اثبات قصد: این اختلال می‌تواند به‌عنوان یک قرینه قوی علیه وجود قصد نتیجه کامل عمل نماید. به‌عنوان مثال، اگر ثابت شود فرد به دلیل نقص در ناحیه پیش‌پیشانی پشتی خارجی فاقد توانایی پیش‌بینی دقیق پیامدهای عملش بوده، ممکن است نتوان علم قطعی به نتیجه مرگ را به او نسبت داد. دوم- در مقام دفاع: این اختلال می‌تواند ذیل دفاعیات رافع مسئولیت یا علل موجهه کاهش‌دهنده مورد استناد قرار گیرد. هرچند قانون به صراحت اختلال کارکرد قشر پیش‌پیشانی را نام نبرده، اما می‌توان آن را در ذیل عناوین کلی‌تری مانند جنون^۸ یا خیف‌العقل تفسیر کرد. یا در مورد قتل در حالت خشمی که عرفاً قابل تحمل باشد، ظرفیتی برای تفسیر عصبی دارد، چرا که اختلال در قشر پیش‌پیشانی می‌تواند آستانه تحمل خشم را به‌طور مرضی پایین آورده و کنترل آن را ناممکن سازد.

مطابق با بند ب ماده ۲۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ وضعیت روانی متهم به‌ویژه احراز جنون وی اقتضاء می‌نماید در پرونده‌ها به بیانی خلاصه از وضعیت روانی متهم پرداخته شود و قانون‌گذار مستند به بند چ ماده ۲۷۹ همین قانون درج خلاصه‌ای از پرونده یا وضعیت روانی متهم^۹ را در کیفر خواست الزامی دانسته است. مشکل اصلی، فقدان معیارهای عینی و قانونی برای تبدیل این

۷- مانند ارزیابی‌های نوروسایکولوژیک دقیق، سابقه پزشکی و شاید تصویربرداری کارکردی

۸- در صورت شدت زیاد

۹- در صورت نبودن پرونده شخصیت

یافته‌های علمی به محملی حقوقی است. قاضی صرفاً با استناد به گزارش کارشناسی نوروسایکولوژی نمی‌تواند به سادگی قصد عمد را منتفی بداند، مگر آن که این یافته‌ها در قالب یکی از عناوین شناخته‌شده قانونی^{۱۰} گنجانده شوند.

۴- تحلیل فقه امامیه

مبانی فقهی مسئولیت کیفری در قتل، بر محور مفهوم عقل^{۱۱} و اختیار^{۱۲} می‌چرخد. افراد مجنون و صبی غیرمميز^{۱۳} به دلیل فقدان عقل، فاقد تکلیف و مسئولیت کیفری شناخته می‌شوند. همچنین، در مواردی مانند خطای محض، فقدان قصد ناشی از فقدان اختیار به معنای خاص آن است.

اول- تطبیق با یافته‌های علوم اعصاب: یافته‌های مربوط به قشر پیش‌پیشانی می‌تواند عمق بخشی جدید به این مفاهیم فقهی بدهد. دوم- تعریف عقل^{۱۴}: در فقه، عقل غالباً به صورت یک مفهوم کیفی و تمام‌شدنی در نظر گرفته می‌شود. اما علوم اعصاب نشان می‌دهد عقل عملی^{۱۵} می‌تواند به صورت کمی و در طیفی از شدت، دچار اختلال شود. اختلال شدید در ناحیه پیش‌پیشانی پشتی خارجی و قشر پیش‌پیشانی می‌تواند معادل نوبنی از جنون یا خفیف‌العقلی باشد که در عصر قدیم، تنها اشکال بارز آن^{۱۶} شناخته می‌شد. آیا مجنون فقط کسی است که دچار هذیان و توهم است، یا کسی که مدارهای عصبی کنترل رفتارش به‌طور مادرزادی یا اکتسابی معیوب است نیز مصداقی از فقدان عقل عملی است؟ سوم- تحلیل اختیار: اختیار در فقه، نافی جبر است. اما اگر به دلیل یک ناهنجاری مغزی، فرد در یک موقعیت خاص عملاً تنها یک مسیر عمل^{۱۷} را به‌طور غالب احساس کند و مسیرهای بازدارنده ضعیف باشند، آیا

۱۰- مانند جنون

۱۱- قوه تمیز

۱۲- اراده آزاد

۱۳- کودک نابالغ فاقد تمیز

۱۴- تمیز

۱۵- قوه تنظیم رفتار و کنترل نفس

۱۶- مانند روان‌پریشی

۱۷- تکانه خشونت‌آمیز

می‌توان گفت به معنای فقهی کلمه مختار بوده است؟ برخی تفاسیر از اختیار، آن را به عدم ممانعت خارجی تعبیر می‌کنند، اما چالش علوم اعصاب معطوف به ممانعت‌های داخلی^{۱۸} است. بر این اساس، می‌توان استدلال کرد که فقه امامیه با تکیه بر مبانی عمیق انسانی و توجه به وضعیت مرتکب، از انعطاف لازم برای دربرگیری یافته‌های علمی برخوردار است، مشروط بر آن که این یافته‌ها به صورت قطعی یا ظن معتبر، فقدان یا ضعف شدید در عقل و اختیار را ثابت کنند. این امر نیازمند اجتهادی پویا و همکاری فقها با متخصصان علوم تجربی است.

۵- بررسی کاربردی و قضایی

در عرصه دادرسی، استفاده از ادله عصب‌شناختی با چالش‌های متعددی روبرو است: اول- اثبات رابطه سببی: پیچیدگی مغز به این معنا است که وجود یک ناهنجاری در اسکن مغز، لزوماً به معنای عدم مسئولیت در یک جرم خاص نیست. باید ثابت شود این ناهنجاری مستقیماً در زمان وقوع جرم، بر قصد و کنترل رفتار تأثیر گذاشته است. دوم- خطر سوءاستفاده: ممکن است هر مجرمی ادعای مغز معیوب کند. تعیین آستانه معیار برای اختلال معنادار بسیار دشوار است. سوم- نقش کارشناسی: نیاز به تشکیل تیم‌های کارشناسی چندرشته‌ای^{۱۹} برای ارائه نظریه‌ای متعادل به دادگاه احساس می‌شود. چهارم- آثار حکمی: اگر اختلال، قصد عمد را منتفی کند، ممکن است مسئولیت به سمت قتل شبه‌عمد یا خطای محض سوق یابد. همچنین، می‌تواند در مرحله تعیین مجازات^{۲۰} یا در طرح دفاعیات معاذیر قانونی تخفیف‌دهنده^{۲۱} مؤثر واقع شود. نمونه عملی، پرونده‌هایی در ایالات متحده امریکا^{۲۲} است که اسکن مغز برای اثبات آسیب مغزی و تقاضای تخفیف مجازات ارائه شده است. در ایران،

۱۸- مغزی

۱۹- عصب‌شناس، روان‌پزشک و روان‌شناس

۲۰- مثلاً درجه‌بندی قصاص یا تعزیر

۲۱- مانند حالت هیجان

۲۲- مانند پرونده جان هینکلی

رویه قضایی مشخصی در این باره شکل نگرفته، اما پذیرش دفاعیات مبتنی بر اختلالات روانی^{۲۳}، دروازه‌ای برای ورود استدلال‌های عصب‌شناختی دقیق‌تر فراهم می‌کند.

نتیجه

پژوهش حاضر نشان داد که اختلال در کارکرد قشر پیش‌پیشانی به‌ویژه نواحی ناحیه پیش‌پیشانی پشتی خارجی و قشر پیش‌پیشانی می‌تواند مبانی عصب‌شناختی مؤلفه‌های ضروری مسئولیت کیفری، یعنی قصد، علم و اراده آزاد را به‌طور جدی تضعیف نماید. این اختلالات می‌تواند منجر به تکانشگری غیرقابل کنترل، ناتوانی در پیش‌بینی پیامدها و نقص در پردازش هیجانات اخلاقی شود. بررسی قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و مبانی فقه امامیه حاکی از آن است که اگرچه متون قانونی صراحتاً به این یافته‌ها اشاره نکرده‌اند، اما مفاهیم محوری مانند عقل، اختیار، قصد و علم از چنان غنایی برخوردارند که می‌توان با تفسیری پویا و منطبق با دانش روز، ظرفیت دربرگیری موارد اثبات‌شده نقص عصبی را در خود ایجاد کنند. چالش اصلی، نه در عدم انعطاف مبانی حقوقی و فقهی، بلکه در فرایند دشوار تبدیل دلیل علمی به دلیل حقوقی و تعیین معیارهای عینی برای تأثیرگذاری این اختلال بر مسئولیت است. در حال حاضر، نظام عدالت کیفری ایران فاقد چهارچوبی مشخص برای ارزیابی و استناد به این گونه ادله در محاکم است.

پیشنهاد

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد: اول- پیشنهاد تقنینی: پیشنهاد می‌گردد در آینده، قانون‌گذار در تعریف یا تفسیر علل رافع یا مخففه مسئولیت^{۲۴}، به گونه‌ای عمل نماید که دامنه شمول آن‌ها، اختلالات شدید و مستند عصب‌شناختی که به‌صورت علمی اثبات‌پذیر هستند را نیز دربرگیرد. دوم- پیشنهاد قضایی: تشکیل پانل‌های تخصصی نورورایت در قوه قضاییه متشکل از

۲۳- به‌عنوان یک عامل مخففه

۲۴- مانند جنون، خفیف‌العقلی و حالت هیجان شدید

قاضی، روان‌پزشک قانونی، نوروسایکولوژیست و حقوقدان، جهت بررسی موارد مشکوک به اختلالات عصبی مؤثر بر مسئولیت و ارائه نظر مشورتی به دادگاه‌ها. سوم- پیشنهاد به جامعه علمی: تدوین پروتکل‌های استاندارد ملی برای ارزیابی عصب‌روان‌شناختی مرتکبان جرائم خشونت‌بار شدید، گنجاندن دروسی با عنوان علوم اعصاب، حقوق و... در دوره‌های تحصیلات تکمیلی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ترجمه و تألیف منابع معتبر در این حوزه برای آشنایی هرچه بیشتر حقوقدانان. چهارم- پیشنهاد پژوهشی: انجام پژوهش‌های طولی و موردی بر روی زندانیان محکوم به قتل عمد، با استفاده از ابزارهای عصب‌شناختی، به منظور کشف الگوهای احتمالی اختلال کارکردی و ایجاد بانک اطلاعاتی مبتنی بر شواهد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- خالقی، علی و رجبی، محمدعلی، ۱۳۹۲، تحلیل معیار نوعی در عنصر روانی جرم قتل عمدی (مطالعه تطبیقی)، فصلنامه پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۱.
- میرمحمدصادقی، حسین، ۱۴۰۳، جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص، چاپ سی و چهارم، تهران، انتشارات میزان.
- نوربها، رضا و شیرینی، عباس، ۱۴۰۳، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.27- Spring 2026

- Burden of Proof and Admissibility and of Evidence in International Commercial Arbitration
Homayoun Mafi, Maedeh Asgharzadeh
- Analysis the Practice of Determining the Jurisdiction of the International Criminal Court to Adjudicate Forced Marriage
Mohammad Hossein Ramezani Ghavamabadi, Pouria Ebrahimzadeh
- Legal Rethinking of the Use of Artificial Intelligence for the Enforcement of Punishment
Amirreza Mahmoudi, Anusha Zafari Kore Tash
- Federative Rights in Football: Approaches of the Legal Systems of Iran, France, England, Argentina, Brazil, Spain and Colombia
Behnam Noorzadeh
- Conflict of the Regulation of the Third Article of the Mandatory Formal Registration of Immovable Properties with Laws and Legal Principles
Akbar Iman Poor, Sahand Nejadi Ijadkar
- Criminal Personality and Its Relationship with Effective Punishment
Maryam Bahmai, Mostafa Karamipour
- Challenges and Obstacles to Interpreting Contracts in Iranian Law
Farzin Yazdan Panah, Mohammadreza Nasiri
- Measures to Prevent Financial Corruption in the Banking System
Alireza Deraei, Sayyed Ebrahim Mortazavi, Amirhasan Abolhasani
- Divorce at the Request of the Woman in the Iranian Legal System
Mohammad Ahmadi, Helma Sadat Zorrieh Kermanshahi
- Assessing the Criminal Nature of Online Lotteries in Iranian Law
Mohammadhossein Hajeb, Zahra Rabbani, Roya Asiaei
- Mutual Sale Contract in the Iranian Legal System
Sadegh Mohebbi, Mohammadali Jahani
- Features and Characteristics of Cybercrimes in the Iranian Criminal System
Seyedeh Elaheh Babonaki
- Studying the Right to Employment of Women in International Law
Habibolah Abdollah Poor, Sama Khodayari
- The Effectiveness of Security and Educational Measures in the Resocialization of Juvenile Delinquents; A Case Study of Shahid Fakhmideh Judicial Complex
Leila Ahadi
- Retaliation in the Quran and its Place in Islamic Penal Policy
Rojin Masoudi, Jamal Rezaei Hossein Abadi
- a Legal Analysis of the Regulatory Structure of the Unorganized Monetary Market in Iran: from Conceptual Ambiguities to Legislative and Executive Challenges
Ali Babaei
- The Impact of Independent International Institutions on the Effectiveness of Sanctions in International Trade Law
Elahe Ghorban Karimi
- Based on the Best Interests of the Child; an Analysis of Custody with a Legal, Jurisprudential and Psychological Approach to Identifying Legislative Gaps
Mona Komeyli
- Human Rights-Based Rehabilitation and Its Limitations in the Iranian Penal System
Amin Reza Bahar Falamarzi
- an Analysis of Strict Civil Liability in Chemical Industry Accidents; a Case Study of Iranian Methanol Production Units
Mohammad Jokar, Sasan Vazin Pour
- Pathology of Lethal Punishment in Iranian Criminal Law
Mohammadreza Rezaei
- Implementing Regulations on Land Nationalization, Especially Endowment Lands, with Emphasis on Judicial Practice
Esmaeil Chogani
- International Criminal Policy Against Genocide: A Comparative Analysis in International Criminal Tribunals
Ali Hadian Haghighi, Saber Sayyari Zohan
- Criminological Analysis of Kolbari in the Border Areas of Iran and its Comparison with the Kalba
Morteza Hashem Pour
- Legal Challenges and Harms of Unauthorized Accredited Institutions in the Iranian Monetary System
Amin Aminl Nezhad
- The Impact of Prefrontal Cortex Dysfunction on Criminal Responsibility in the Crime of Intentional Murder
Hamid Ghiasi, Mehdi Shaban Zadeh
- Artificial Intelligence and the Right to a Fair Trial in Light of the Iranian Constitution
Pouria Zhoulideh
- Impact of Government Expenditure and Debt on Stock Market Growth in Iran
Razieh Hojjati Nezhad
- the Position of the Central Counterparty Institution and Its Impact on the Principle of Privity of Contracts in Cross Border Transactions in the Legal Systems of Iran, Europe and the United States of America
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
- Strategies to Combat and Deal with Cybercrime
Ahmad Padidar